

סימן כב

שמירת המקדש

ד. הצורך בבגדי כהונה ה. שמירה בקטנים ו. משמרות כהונה ולויה מסקנה	ראשי פרקים פתיחה א. השמירה אינה צורך פנים ב. טהרת המקדש — צורך פנים ג. מהי עבודה?

* * *

פתיחה

האבני נזר (י"ד סי' תמ"ט) אוסר להעמיד שומרים על הר הבית בזה"ז, משום שלדעתו שמירה נחשבת לעבודה, ועבודה טעונה בגדי כהונה וטהרה, ובזה"ז אין לנו בגדי כהונה וכולנו טמאי מתים. ואע"פ שהשומרים עומדים מחוץ להר הבית, הדבר דומה לעומד בחוץ ומהפך בצינורא באברים הנמצאים על המזבח שחייב לדעת הראב"ד (פ"ד מהל' ביאת מקדש ה"ד). וה"ה גם כאן, השומרים העומדים בחוץ נחשבים למי שעושים עבודה בפנים.

נימוק אחר לאסור את השמירה על הר הבית בזה"ז לדעתו, שהשמירה חייבת להיעשות במשמרות המסודרים מימי דוד וכיום אין לנו כהן המכיר את משמרתו. וכהן העובד שלא במשמרתו חייב מיתה, כמו שמצינו במשורר ששיער.

א. השמירה אינה צורך פנים

הנחתו של האב"נ ששמירה היא עבודת פנים צ"ע לענ"ד. אין השמירה דומה למהפך בצינורא. המהפך בצינורא אכן עושה עבודת פנים, שהרי האברים נמצאים על המזבח והם מתהפכים ע"י המהפך בצינורא העומד בחוץ. מה שא"כ השומר. כל עבודתו היא בשמירתו וזו נעשית כולה בחוץ ואין בה שום דבר הנעשה בפנים. כנראה סבר האב"נ שהשמירה היא על הנעשה במקדש בפנים ולכן היא עבודת פנים. אך הרמב"ם כתב (הלכות בית הבחירה פ"ח ה"א):

"שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מליסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין..."

מבואר מדבריו שעיקר השמירה הוא בחוץ דוקא, שכל הבא אל המקדש יראה את משמר הכבוד העומד בחוץ ובכך יכבד את המקדש. ואינה צורך פנים.

לדעת הרא"ש (ריש תמיד) מטרת השמירה למנוע הסחת דעת מן המקדש. לדעתו אפשר לומר שהשמירה היא צורך פנים. ויש לדייק זאת גם מדבריו, שהשמירה היא גם ביום וגם בלילה. ובשלמא בלילה יש צורך בשמירה, כי בלילה אין עבודה במקדש (הקטרת אברים ופדרים לא היתה קבועה ולדעת הרמב"ם היא היתה צריכה להיעשות עד חצות) ולכן יש צורך בשמירה כדי

שלא תהיה הסחת דעת מהמקדש. אך ביום, שהכהנים בעבודתם ודעתם נתונה בה ואין הסחת דעת, א"כ שמירה למה? אלא ע"כ מטרת השמירה דומה למה שמצינו במעמדות, שאנשי המעמד עמדו על הקורבן בשעת הקרבנות, גם לשומרים יש תפקיד דומה לעמוד על משמר העבודה, שלא רק הכהנים הטרודים בעבודתם יעסקו בה, אלא גם אחרים שאינם טרודים בעבודה ישמרו ולא יסיחו דעתם מעבודת המקדש. וא"כ השמירה היא צורך עבודת פנים.

(אך האב"נ עצמו הוכיח להפך, שהרמב"ם סובר שהשמירה היא עבודה, מהכהנים שהיו לבושים בגדי כהונה בזמן השמירה ולדעתו אסור לכהן לחגור אבנט של כלאים אלא בשעת עבודתו. והרא"ש סובר ששמירה אינה עבודה מזה שגם קטנים השתתפו בשמירה. וצ"ע, ועיין להלן.)

אולם בזה"ז בעוונותינו אין עבודה במקדש ולשמירה אין שום תפקיד של צורך פנים. והאב"נ עצמו כותב שבימינו מטרת השמירה היא רק כדי למנוע מטמאים וזרים להיכנס למקדש, וא"כ גם לדעתו אין כיום לשמירה צורך לעבודת פנים, וא"כ אינה עבודה. גם הגר"א פירש שהתורה עצמה כתבה שהשמירה גם בזמן המקדש נועדה למנוע כניסת זרים למקדש שנאמר (במדבר י"ח ז):

"ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת".

וא"כ אין כאן צורך פנים.

ויש להעיר על הגר"א ממסכת תמיד (כ"ו ע"א):

"מנא ה"מ? אמר אביי: אמר קרא (במדבר ג') 'והחזונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרח משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל'".

פסוק זה רק מציין את השמירה אך לא את מטרתה ומדוע לא הביאה הגמ' את הפסוק שהגר"א הביא מפרשת קורח שבו מצוינות גם מצות השמירה וגם מטרתה למנוע כניסת זרים? אלא ע"כ מהגמ' מוכח, או כהרא"ש, שמטרת השמירה העיקרית היא מניעת הסחת דעת, או כהרמב"ם משום כבוד המקדש. אך מאחר והתורה מכנה זאת כשמירה יש לה גם מטרה נוספת, לשמור על המקדש מכניסתם של זרים. וכונת התורה בפרשת קורח לומר שמכיוון שיש צורך למנוע כניסתם של זרים (בפרט אחרי שקורח ועדתו רצו להקטיר קטורת במקדש), הטילה התורה את השמירה על הכהנים שבלאו הכי נמצאו במקום גם למטרות אחרות. וסברה כעין זו כתב האב"נ לעניין שמירה מגנבים. מטרת השמירה העיקרית לא היתה למנוע גנבות. אך מאחר והשומרים כבר נמצאים במקום תפקידם כ"שומרים" הוא גם למנוע גנבות. (אם כי י"ל שהגמ' הביאה את הפסוק המוקדם, למרות שהפסוק המאוחר מלמדנו יותר, משום שבפסוק המאוחר הוזכרו רק הכהנים בעוד שבפסוק המוקדם הוזכר גם משה, דהיינו הלויים.)

ומכיון שעיקר מטרתה של השמירה בזמן המקדש היא לא מניעת כניסתם של זרים וטמאים, והיום זוהי מטרתה הבלעדית, אין השמירה בזה"ז דומה לשמירה בזמן המקדש. ולכן גם אם נגדיר את השמירה בזמן המקדש כעבודה, הרי בזה"ז זוהי שמירה אחרת ואינה עבודה.

מיהו יתכן להבחין בין הרמב"ם לבין הרא"ש. לדעת הרא"ש, שמטרתה העיקרית של השמירה היתה מניעת הסחת דעת מהמקדש, בימינו אין זו מטרתה והשמירה אינה עבודה.

אך לדעת הרמב"ם שמטרת השמירה היא כבוד המקדש יש מקום לומר שגם בימינו יש לכבד את מקום המקדש ולהעמיד עליו משמר כבוד. וא"כ גם בימינו זו אותה עבודה שהיתה בזמן המקדש. אם כי נלע"ד שאע"פ שיש מצוה לכבד את מקום המקדש גם בזה"ז אין זה אותו כבוד. שהרי לדאבונו גלה כבוד מִיִּשְׂרָאֵל ובהמ"ק שמם וחרב. משמר כבוד לפלטרין חרב אינו כבוד ממש, אלא זכר לכבוד שהיה בעבר, או צפייה לכבוד שיהיה אי"ה בעתיד הקרוב, אך לא כבוד בהווה. ובודאי שאין בשמירה בזה"ז צורך פנים, שהרי הפנים לצערנו אינו מכובד, השמירה היא צורך חוץ בלבד, כדי להדגיש שתחומי המקדש ראויים לכבוד גם בהעדר בית מקדש. וא"כ אין זו עבודה. וצ"ע.

ב. טהרת המקדש — צורך פנים

ועדיין יש מקום לומר ששמירה בחוץ למניעת כניסתם של זרים וטמאים היא צורך פנים. כי המצוה היא לשמור על טהרת המקדש. כלומר זהו חיוב חפצא וכפי שתורה ניסחה את האיסור: "וישליחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" (במדבר ה', ב'). כלומר האיסור הוא לא רק בכניסה בטומאה למקדש אלא חובתנו לשמור על טהרתו של המקדש לבל תטמא. (ואע"פ שאין המקום מקבל טומאה, אולם הימצאותה של טומאה במקדש פוגמת את קדושתו). וא"כ מניעת כניסתם של טמאים למקדש היא צורך פנים ויש בה אולי מעין עבודה. ואולי יש להביא ראיה שעיקר המצוה היא סילוק הטומאה מן המקדש ולא רק איסור כניסה בטומאה מעירובין (ק"ד ע"ב):

"שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו שלא לשהות את הטומאה, דברי רבי יוחנן בן ברוקה. רבי יהודה אומר: בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה".

מלשון המשנה משמע שהאיסור הוא בהשהיית הטומאה במקדש. ואף ר' יהודה שאוסר את הוצאתה בהמיינו, למרות שזו הדרך המהירה ביותר, מסכים להנחתו של ריב"ב שיש איסור בהשהיית הטומאה. אלא שלדעתו אין הצדקה לרבות טומאה ע"מ להוציא טומאה. וכן משמע מלשון הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ג הט"ז):

"המכניס שרץ וכיוצא בו במקדש או שהכניס אדם טמא למקדש הרי זה חייב כרת שהרי טימא מקדש ה'".

ועוד שם במסכת עירובין (ק"ה ע"א):

"מצוה בתמימים, אין שם תמימים — נכנסין בעלי מומין. מצוה בטהורין, אין שם טהורין — נכנסין טמאין".

ואם האיסור הוא הכניסה בטומאה מה ההגיון להכניס טומאה אחרת ע"מ להוציא טומאה קיימת? הטומאה הקיימת מכבר אין בה מעשה ואילו הכנסת הטומאה החדשה היא בקום ועשה! אך אם נאמר שהמצוה היא שלא תהיה טומאה במקדש. הימצאות הטומאה במקדש חמורה יותר מהכנסתה של טומאה ע"מ לטהר את המקדש. ועיין שם בגמ' שהוצאת טומאה השוותה לתיקון בדק הבית. וכן פסק הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ז הכ"ג):

"בשעה שנכנסין הבנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם את הטומאה, מצוה שיהיו הנכנסין כהנים תמימים... מצוה בטהורים, לא מצאו טהורים יכנסו טמאים".

משמע שטיהור המקדש מטומאתו שווה לתיקונו ושניהם חלים על החפצא של המקדש.

ואע"פ שמי שנכנס דרך גגות פטור, ולכאורה צריך להתחייב מדין הימצאותו בטומאה במקדש שהרי עשה מעשה בכניסתו? י"ל שהתורה לא חייבה אדם טמא על הימצאותו במקדש אלא רק כשנכנס דרך ביאה ולא כשנכנס דרך גגות. אולם לא הכניסה היא עיקר האיסור אלא הימצאות הטומאה במקדש, והביאה אינה אלא תנאי בחיוב. והראיה שגם טומאה שנכנסה מאליה, כגון שרץ שמת במקדש, מצוה להוציאו אפילו ע"י טמאים. וכן כתב הגר"ח בחידושיו המשוכפלים. הרמב"ם פסק שמחוסר כיפורים שנכנס למקדש פטור, מאידך הוא פסק שמחוסר כיפורים שאכל קדשים חייב. וחילק הגר"ח שאכילת קדשים אסורה מצד הגברא, שאסור לאדם טמא, וה"ה למחוסר כיפורים שעדיין לא טהור לגמרי, לאכול קדשים. מה שא"כ בביאת מקדש, שם האיסור מצד החפצא, שאסור לטמא את המקדש, ומחוסר כיפורים שאינו טמא גמור אינו מטמא את המקדש, לכן פטור. ולפי"ז י"ל ששמירת המקדש בחוץ כדי למנוע את טומאתו בפנים היא עבודה צורך פנים. ואעפ"כ מסתבר לומר שמניעת כניסתם של טמאים וזרים אינה עבודה, כי אין בה מעשה. והאב"נ עצמו הביא ממס' ב"מ (צ"ג א') שמשמר אינו נחשב לעושה מעשה. אלא שהוא הסתפק שמה בקדשים יושב ושומר כעושה מעשה דמי. וצ"ע.

ג. מהי עבודה?

ועצם המושג "עבודה" צ"ע. לא כל דבר שהכהנים חייבים לעשות נחשב לעבודה. לדוגמא אכילת תרומה. בפסחים (ע"ב ע"ב):

"מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש. לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו: מפני מה לא באת אמש לבית המדרש? אמר לו: עבודה עבדתי. אמר לו: כל דברך אינן אלא דברי תימה, וכי עבודה בזמן הזה מנין? — אמר לו: הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת — עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש".

האם לאכילת תרומה יש גדרי עבודה לכל דבר? הרי תרומה מותרת לכהנים בעלי מומין לנשיהם ולעבדיהם הכנענים ואף לבהמותיהם. וכן אין צורך בבגדי כהונה כדי לאוכלה והיא נאכלת בגבולין! ואע"פ שהתורה כינתה אותה בשם "עבודה" אינה עבודה ממש.

וכן שירת הלויים מכונה בשם "עבודה" והרמב"ם אף מתיר משום כך נגינה בכלי בשבת: "וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן, וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת" (הלכות כלי המקדש פ"ג ה"ו). אע"פ שהוא פסק שעיקר שירה בפה (שם הל' ג' ועי' ב"כ שהקשו מסוכה נ' ע"ב שעיקר שירה בפה, ולא עבודה היא, ואינה דוחה את השבת). ושיר הוא צורך קרבן ובכל זאת אין לשירה כל גדרי עבודה, שהרי הלויים הם שהיו משוררים ולא הכהנים וכן לוי אונן כשר לשירה. והמשוררים בכלי יכלו להיות גם זרים, כגון ישראלים מיוחסים המשיאים לכהונה, אע"פ שגם השירה בכלי נחשבת ל"עבודה" לעניין שבת לדעת הרמב"ם.

ובימא (כ"ד ע"ב) הדלקת המנורה אינה עבודה וע"כ משום שהיא כשרה בזר, לדעת הרמב"ם אפילו לכתחילה ולדעת הראב"ד בדיעבד. ואע"פ שהדלקת המנורה צורך פנים היא בכל זאת אינה עבודה. וא"כ ה"ה שמירה אינה עבודה שהרי כשרה בלויים. ויש סוגיה מפורשת בזבחים (י"ד ע"ב) העוסקת בגדרי עבודה:

"והא שחיטה דעבודה שא"א לבטלה, וכשרה בזר! א"ל: שחיטה לאו עבודה היא. ולא? והאמר ר' זירא אמר רב: שחיטת פרה בזר — פסולה, ואמר רב עלה: אלעזר וחוקה כתיב בה! שאני פרה, דקדשי בדק הבית היא. ולא כל דכן הוא? קדשי בדק הבית היא עבודה, קדשי מזבח לאו עבודה היא? אמר רב שישא בריה דרב אידי: מידי דהוה אמראות נגעים, דלאו עבודה היא ובעיא כהונה. והרי הולכת אברים לכבש, דעבודה שאפשר לבטלה היא, ופסולה בזר, דכתי': (ויקרא א') והקריב הכהן את הכל (והקטיר) ואמר מר: זו הולכת אברים לכבש! היכא דגלי גלי, והיכא דלא גלי לא גלי".

הרי לנו דיון בכמה נושאים האם הם בגדרי עבודה, כגון שחיטה, ראיית נגעים והולכת אברים. שחיטת קרבן רגיל אינה עבודה וכשרה בזר. שחיטת פרה אדומה היא עבודה ופסולה בזר. ראיית נגעים אינה עבודה ובכל זאת צריכה כהן. הולכת אברים אינה עבודה גמורה ופסולה בזר. ומשמע לכאורה שגדרה של עבודה הוא דבר שרק הכהונה כשרה בו, אם כי אין זה כלל מוחלט, שהרי ראיית נגעים אינה עבודה וצריכה כהונה (וכן הולכת אברים לר"ש וכן אכילת תרומה). לא כל מה שצריך כהונה נחשב לעבודה, אך עבודה צריכה כהונה. וכן משמע מרש"י שם שפירש ששחיטה אינה עבודה כי היא כשרה בזר. אלא שהתוס' הקשו עליו:

"ואי אפשר לומר כן דאהכשר זר גופה מייתי לה [הכא] ובפ"ק דמנחות (דף ו' ע"ב, כלומר קושית הגמ' היא מדוע שחיטה כשרה בזר והתירוץ הוא ששחיטה לאו עבודה. התירוץ חייב להסביר מדוע שחיטה כשרה בזר? וא"א לתרוץ משום ששחיטה כשרה בזר...) ומיהו יש ליישב פירושו דכיון **דבשום מקום** לא בעי כהן בשחיטה לאו עבודה היא ולהכי פריך עלה מפרה".

אך התוס' עצמם הביאו הסברים אחרים לגדרי עבודה:

"וה"ר יעקב דאורלינ"ש מפרש לאו עבודה היא לפי ששנה בחולין ובקדשים א"כ לאו מטעם עבודה ציוה המקום שחיטה.

ולי נראה לאו עבודה היא מדמכשרינן לקמן בפ' שני (דף כ"ו). עומד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט בקדשי קדשים ובמקבל פסול דדרשינן אותו בצפון ולא שוחט בצפון אבל מקבל בצפון ובשלמים מכשרינן עומד בחוץ והושיט ידו לפניו ושחט ואם קבל קבלתו פסולה דדרשינן בפ' כל הפסולין (לקמן דף ל"ב:) בן הבקר לפני ה' ולא שוחט לפני ה' אבל קבל קבלתו פסולה משום דכתיב לעמוד לפני ה' לשרתו אלמא כל שירות לפני ה' ש"מ מדמכשר רחמנא עומד בחוץ והושיט ידו לפניו ושחט מכלל דשחיטה לאו עבודה היא.

ועוד מדאמר בהויא שמענתא בפ"ב (דף כ"ו). נתלה ושחט שחיטתו כשרה דשחיטה על ירך אמר רחמנא ולא שוחט על ירך (אמר רחמנא), אלמא דשחיטה לאו עבודה היא דאי עבודה היא לא הוה מכשר רחמנא בכי האי גוונא דהא נתלה וקבל אמרינן דקבלתו פסולה משום דאין דרך שירות בכך".

העולה מדברי רש"י ותוס' שאלו הן גדרי עבודה:

- א. דבר שכשר רק בכהן.
- ב. דבר שהוא ייחודי רק לקרבן.

ג. דבר שנעשה רק לפני ה' דהיינו בעזרה.

ד. דבר שנעשה דרך שירות.

בואו ונבדוק אפוא האם שמירת המקדש עונה על אחת מההגדרות הנ"ל.

א. השמירה אינה נעשית רק ע"י הכהנים היא אלא גם ע"י הלויים. (אומנם אפשר לדחוק ולומר שעיקר השמירה צריכה להיעשות ע"י הכהנים והלויים אינם אלא כמסייעים בידם. ועין להלן).

ב. השמירה אינה ייחודית למקדש. וכלשון הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פרק ח' הלכה א') "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין".

ג. השמירה אינה בעזרה בלבד אלא גם בהר הבית. אולם אפילו בעזרה הכהנים היו שומרים מחוץ לעזרה כמבואר בתמיד, בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד, בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות בנויות בצד שערי העזרה והרובין היו שומרים שם מקומות אלו לא נתקדשו בקדושת העזרה ועוד שומרים בלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת ואחורי בית הכפורת. גם לשכות אלו לא נתקדשו בקדושת העזרה. שהרי כלל נקוט בדינו שהשומרים שמרו מחוץ לעזרה כדי שיוכלו לשבת בשמירתם והישיבה אסורה בעזרה. וכמבואר בתמיד (כ"ז ע"א):

"חמשה — על חמשה שערי הר הבית, וארבעה — על ארבעה פנותיו מתוכו, ה' — על ה' שערי עזרה וארבעה — על ארבעה פנותיו מבחוץ. מאי שנא הר הבית — דעבדין מתוכו, ומאי שנא עזרה — דעבדין מבחוץ? אמרי: הר הבית, דאי תמה (=עייף) ובעי מיתב — יתיב, אמרינן — מתוכו, עזרה דאי תמה ובעי למיתב — לא מצי יתיב, דאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אמרינן — מבחוץ.

ד. השמירה אינה נעשית בדרך שירות ובעצם היא היתה יכולה להיעשות גם בישיבה. וכמבואר לעיל במס' תמיד שהשמירה יכלה להיעשות בישיבה, אלא שבגלל שאין ישיבה בעזרה הציבו את השומרים בחוץ. מיהו יש לדחות ראייה זו ולומר שמכיון שאין אפשרות לבשר ודם לעמוד זמן רב במקום אחד והוא נאלץ לשבת הישיבה היא חלק בלתי נפרד של השמירה. ועיין ראב"ד למס' תמיד (בדף ל"א בדפוסינו) שכתב שאם התפקיד מחייב ישיבה הישיבה נחשבת לחלק מהעבודה, והביא ראייה מהפסוק שבעת ימים תשבו יומם ולילה פתח אהל מועד. (ולענ"ד מסתבר לומר שגם אכילת קדשי קדשים שהיתה בעזרה נעשתה בהכרח בישיבה שהרי "למשחה" נאמר לגדולה וכבוד ואין זה מכבודו של המקדש שיאכלו בו בעמידה). וא"כ אין ראייה מזה שהשמירה היתה יכולה להיעשות גם בישיבה שאין זו עבודה. ואעפ"כ נלענ"ד שהדרא ראייה לדוכתה. שהרי יכלו להחליף את המשמרות לעתים קרובות ובכך למנוע את הצורך בישיבה בזמן השמירה וכפי שנוהגים בפלטרין של מלכים. וא"כ אין הכרח שהישיבה תהיה חלק מהשמירה. משמע אפוא שמעיקר הדין היה מותר לשבת בשמירה אלמלא האיסור לשבת בעזרה. וא"כ מוכח ששמירה אינה עבודה.

ד. הצורך בבגדי כהונה

הוכחה נוספת כתב האב"נ ששמירה היא עבודה מזה שהשמירה טעונה בגדי כהונה, ולדעת

הרמב"ם אסור לכהן לחגור אבנט אלא בשעת עבודתו. ומכך שהכהן היה חגור אבנט מוכח אפוא שהשמירה היא עבודה.

יש לדחות ראייה זו ולומר שהכהנים לא חגרו אבנטים בשעת שמירתם. ובדומה לזה תירץ הכס"מ את קושיית הראב"ד על הרמב"ם בסוף הל' כלאים:

"כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית. השגת הראב"ד: כהנים שלבשו בגדי כהונה וכו'. א"א טעה בזה שהרי אמרו ביומא בפרק בא לו כהן גדול במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר ומאי דקאמר (נמי) מפני האבנט שהוא כלאים אינו דאטו חושן ואפוד מי לית בהו כלאים".

ותירץ הכס"מ שאמנם מדין קדושת בגדי כהונה מותר ללבוש בגדי כהונה גם שלא בשעת עבודה כגון כה"ג שהיה קורא בתורה בבגדיו, כי הקריאה היא צורך עבודה אך איסור כלאיים חמור יותר, אסור ללבוש כלאים גם במצב כזה של צורך עבודה ולא הותרו כלאים אלא בשעת עבודה עצמה. והכה"ג אכן לא חגר אבנט בשעת קריאתו וכן הכהנים לא חגרו אבנטים בשעת אכילת קדשים. וא"כ ה"ה י"ל לענין שמירה שהכהנים לא חגרו אבנטים בשעת השמירה.

אולם ילה"ק על כך מתמיד (כ"ז ע"א):

"לא היו יושנים בבגדי קדש כו'. שינה הוא — דלא, אבל הילוך — מהלכים, שמענת מינה: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן! אמרי: הוא הדין דאפילו הילוך נמי לא, והא דקתני לא היו יושנים — משום דבעי למיתנא סיפא, אלא פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן, קתני רישא נמי לא היו יושנים. והא גופה קא קשיא: ומניחין אותן תחת ראשיהן — ש"מ: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם! אימא: נגד ראשיהם... ה"נ מסתברא דכנגד ראשיהן, דאי אמרת תחת ראשיהן, נהי דניתנו ליהנות בהן, תיפוק ליה משום איסורא דכלאים!"

מבואר אפוא שהשומרים היו חגורים אבנטים. שהרי היו תחת ראשיהם בזמן שנתם? וי"ל שאה"נ השומרים היו מניחים את אבנטיהם מתחת לראשיהם בזמן שנתם, אך לא היו חוגרים אותם כשקמו לשמור. מה גם שלא כל הישנים שמרו, שהרי כל בית האב שעבד באותו יום בא לישון בלילה שלפני כן בבית המוקד. וכולם ישנו שם כשבגדיהם מתחת לראשיהם. ורק השומרים כשקמו לא חגרו את אבנטיהם ויתכן באמת שהם לא הניחו כלל את אבנטיהם מתחת לראשיהם, כי לא היו צריכים אותם בשעת השמירה, אלא הניחום במקום אחר וחגרו אותם רק למחרת בשעת עבודתם.

ה. שמירה בקטנים

מאיך הביא האב"נ ראייה ששמירה אינה עבודה מקטנים שהיו שומרים והרי קטנים פסולים לעבודה. מסכת תמיד (כ"ו ע"ב):

"פרחי כהונה איש כסותו בארץ. אמאי התם קרי להו רובים, הכא קרי להו פרחי כהונה?

אמרי: אין, התם דלא מטו למעבד עבודה — קרי להו רובים, הכא דמטו להו למעבד עבודה — קרי להו פרחי".

ופירשו המפרשים (המפרש, הרא"ש, רבנו גרשום והראב"ד) שהרובים הם קטנים פחותים מבני י"ג אך הרמב"ם סתם ולא פירש בני כמה היו הרובים ולדעתו אפ"ל שהיו פחותים מכ' אך גדולים מי"ג וראוים לעבודה. וכן כתב המל"מ ולדעתו י"ל שהשמירה היא עבודה. ויש להעיר על דבריו:

- א. הכס"מ פירש בדעת הרמב"ם כרוב הראשונים שהרובים היו פחותים מי"ג.
- ב. גם לדעת המל"מ שהיו גדולים מי"ג הרי היו פחותים מכ'. וכתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ה ה"ו):

"כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה, אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה, ואינו נכנס לעזרה לעבודה תחלה אלא בשנה שהלויים אומרים שירה".

וא"כ לכתחילה לא היו הרובים ראויים לעבודה. ואם שמירה היא עבודה איך התירו להם לשמור לכתחילה? ועוד כתב שם הרמב"ם בהלכה ט"ז:

"אין הכהן עובד תחלה וכן כ"ג אינו עובד תחלה עד שיביא עשירית האיפה משלו ועובד בידו שנאמר זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו, ואם עבד קודם שיביא עשירית האיפה וכן כהן גדול שעבד בכהונה גדולה קודם שיביא עשירית האיפה עבודתו כשירה".

וא"כ היה אסור לרובים לשמור לפני שיביאו מנחת חינוך ולפני כ' לא הניחום להביא מנ"ח. וכיצד שמרו? אלא ע"כ שמירה אינה עבודה.

ועיין מל"מ (הל' ביהב"ח פ"ח) שהקשה על הרא"ש שהרובים היו פחותים מי"ג, הרי הם אינם בני מצוה, ואיך התקיימה בהם מצות שמירת המקדש?

וע"כ י"ל כמו שכתב הבאר שבע (תמיד שם) שהרובים לא שמרו לבד אלא סייעו לפרחי הכהונה שהיו גדולים מהם בשמירה. וא"כ גם לענין עבודה י"ל שבאמת שמירה היא עבודה והקטנים רק סייעו לשמירה. ואינם נחשבים בכך כעובדי עבודה. שהרי העבודה אינה חובה אישית על כל כהן וכהן אלא על הציבור כולו. וכמו שכתב בית הלוי לענין אכילת קדשים. ויתכן לומר שגם הקטנים הצטרפו לגדולים באכילת קדשים ומכיון שהקרבן נאכל התקיימה המצוה כהלכתה. וא"כ ה"ה בשמירה. עיקר השמירה היה מוטל על הגדולים והקטנים רק סייעו להם. וכן מצינו שאיש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר וכל משמר שאינו עומד וניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות בידו לשרוף את כסותו (מדות פ"א מ"ב) ומסתמא איש הר הבית היה גדול והוא האחראי על השמירה. א"כ עיקר השמירה נעשה בגדול והקטנים היו רק מסייעים.

והכרח לומר כן שהרי לא יתכן שמסרו את כל השמירה בידי קטנים, שהרי המוסר פקדון לחש"ו נחשב לפושע. וא"כ יש מקום לומר שהשמירה היא עבודה לא רק לדעת הרמב"ם אלא גם לדעת הרא"ש ויתר הראשונים. אך הוכחה אין מכאן.

ו. משמרות כהונה ולויה

מסיבה נוספת נוטה האב"נ לאסור את השמירה בזה"ז, בגלל שאין היום כהן ולוי המכיר את משמרתו. וכל אחד חייב לשמור רק במשמרו ומי ששמר במשמר לא לו חייב מיתה כמו שמצינו במשורר ששיער.

בספר משכנות לאביר יעקב (לר"מ מעשיל מירושלים, שהוא גם השואל באותה תשובה של האב"נ) דוחה ראייה זו וסובר שאין לדמות משורר ששיער שעבר מתפקיד לתפקיד לשוער שעבר ממשמר למשמר באותו תפקיד.

עד י"ל, שבזה"ז כשאין בכלל משמרות אין כאן מעבר ממשמר למשמר. כי כשם שלוי זה אינו מכיר את משמרתו גם לוי אחר אינו מכיר אותה ונמצא שאין אדם שומר במשמר אחר. לכל היותר הוא שומר ללא משמר כלל. ומנין לנו שחייב על כך מיתה?

והנה הרמ"מ הציע שהשומרים יהיו זקנים שאינם חייבים בשמירה מצד הדין ולא יעברו בכך על שינוי משמרתם. שהרי אין להם משמר. ולענ"ד הצעה זו צ"ע. כי מסתבר שגם זקנים ששמרו במשמר מסויים שייכים עדיין לאותו משמר. וכמו כן מסתבר שהקטנים ששמרו היו שיכים למשמר בית אבותם וא"כ ק"ו לזקנים שהיו כבר במשמר זה בעבר. (ואע"פ שבפועל אין היום שמירה אם אנו מניחים שהמשמרות עדיין קיימות באופן עקרוני). גם כיום א"כ כל זקן היה עד לזקנתו שייך באופן עקרוני לאותו משמר ואסור לו להחליפו.

ולענ"ד יש להביא ראייה שמותר לשנות ממשמר למשמר, מרש"י מסכת תענית (י"ז ע"א):

"רבי אומר אומר אני כהן אסור כו' — כלומר, אי חיישנין לשמא יבנה — יהא אסור לעולם, אפילו המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו, דחיישנין שמא ישתנה סדר משמרות, ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבית אחת, ונמצא זה צריך לעבוד, אבל מה אנשה שתקנתו קלקלתו, דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה, וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא, ולשמא יבנה לא חיישנין".

משמע מרש"י שכאשר יש צורך מוסיפים למשמר הקיים שומרים ממשמרות אחרים. וכן

מצינו בתענית (כ"ז ע"א):

"אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות. ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר: (דברי הימים א' כ"ו) בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד. מיתיבי: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות, ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע, שנאמר: (דברי הימים א' ט') המה יסד דוד ושמואל הראה באמונתם! — הכי קאמר: מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע...

תנו רבנן: ארבעה משמרות עלו מן הגולה, ואלו הן: ידעיה, [חרים], פשחור, ואימר. עמדו נביאים שביניהם וחלקום והעמידום על עשרים וארבעה. בללו ונתנום בקלפי, בא ידעיה ונטל חלקו וחלקו חבריו — שש. בא [חרים] ונטל חלקו וחלקו חבריו — שש, וכן פשחור, וכן אימר. וכן התנו נביאים שביניהם, שאפילו יהויריב ראש משמרת עולה — לא ידחה ידעיה ממקומו, אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו".

אמנם אפ"ל שבחנוכת הבית כל המשמר מצטרף כמשמר שלם למשמר אחר. וכן בכל החלוקות שעשו שמואל, דוד, עזרא ונחמיה, כל בית אב נשאר בשלמותו אלא שצירפו אותו למשמר אחר אך יחיד אסור לו לעבור ממשמר למשמר. אך מצינו שגם יחידים יכולים להצטרף למשמר אחר בשעת הצורך כגון ברגלים שהתורה עצמה אמרה: ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה' ושרת שם בשם ה' א-לקיו ככל אחיו הלויים העומדים שם לפני ה'. ויתכן שזאת היא "גזרת הכתוב" מיוחדת ברגלים בלבד. מיהו י"ל שלא רק ברגלים אלא בכל שעת צורך כגון בחנוכת הבית וה"ה בזה"ז שאין לך לוי המכיר את משמרתו אף זוהי שעת הצורך. וצ"ע.

ונראה שמכאן ואילך יש לדאוג לכך שכל בית אב לפחות ישמור ביחד כדי שיחידים לא יעברו ממשמר למשמר. אך בית אב שלם, המועבר ממשמר למשמר לית לן בה. (ודחק לומר שבית האב המקורי שהיה בימי דוד ושמואל הוא שישמור ביחד. וכיום א"א לזהות את בית האב המקורי. לא מסתבר לומר כן. כי א"ה כשיבוא אליהו ויודיע לכל אחד לאיזה בית אב ולאיזו משמרת הוא שייך יתברר בודאי לצערנו שבאורך הגלות והצרות הרבות שעברו על עם ישראל יהיו בתי אב שלמים יותר ואחרים חסרים יותר ויצטרפו לחלק את המשמרות מחדש ולהעביר בתי אב ממשמר למשמר. וא"כ אין איסור גם כיום לקבוע את סדרי השמירה לפי בתי אב קיימים. וכשיבוא אליהו הוא יקבע מחדש יחד עם משיח צדקנו את חלוקת המשמרות לצרכי עבודת המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן).

ובכלי-חמדה פרשת קורח כתב שמשורר הבא רק לסייע באופן זמני לשוער ואח"כ חוזר לשירתו הוא שחייב מיתה. אך משורר העוזב את שירתו ומצטרף דרך קבע לשוערים פטור. וכן מסתבר, כי מה יעשה משורר שנפסל בקולו ולא יכול להמשיך ולשורר? מן הסתם היה מצטרף לשוערים. וכן מי שנולד לבית אב של משוררים, אך הוא לא ניהן בכשרון מוסיקלי, אין לו שמיעה טובה והוא מזייף בשירתו, האם הוא חייב להיות משורר? מסתבר שהפכוהו לשוער. וא"כ בשעת הצורך מותר למשורר להיות שוער.

ובשו"ת משיב דבר (ח"ד ס' י"א) סבר השואל כהאב"נ שאסור לעבור ממשמר למשמר והנצי"ב משיב לו:

"אבל עיקר דברי מעל' שי' טעות במח"כ, ואין שום איסור לכ"ע, לא מבעיא לדעת הרמב"ן בס' המצות (סי' ל"ו) שאין מצוה לחלק במשמרות וכ' שגם הרמב"ם חזר בו בחבורו, ומה שדחק במג"א באות ב' אין בהם טעם ואפילו לדעת הרמב"ם בסה"מ שמ"ע שיהיה משמרות ולא יד הכל מעורבת יחד מ"מ אין הפירוש שאסור לבעל משמר אחר לעבוד ברשות אותו משמר אלא שאין זכות למשמר אחר בעבודה ויד אותו משמר למחות בו וזה אמת וברור, וכבר הוכיח הרמב"ן מתוספתא שהיו כמה כהנים שלא היו בכלל המשמרות ומ"מ היו מגדילין ברשות בעלי משמר שנמכר להם הזכות כלשון הכתוב לבד ממכריו על האבות וקרא הוא בס' שמואל א' דכתיב בבני עלי שיבא לפני הכה"ג ויאמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכול פת לחם, וע"כ הכונה שלא יזכו להיות נמנים במשמר, ומ"מ יבקש מכה"ג לזכותו באיזה עבודה כדי שיזכה באכילת קדשים שתלוי בעבודה כדאיתא בסוכה (דף נ"ו), הא מיהא לכ"ע אין אסור לכהן לעבוד שלא במשמרו אם רק לא ימחו בו כהני המשמר, ומש"ה איתא ביומא (דף ו':) דלמ"ד טומאה דחזיה היא בציבור מביאים טהורים מבית אב אחריני, אע"ג דאפשר להקריב

בטומאה מ"מ כיון שדחוייה היא ומצוה להקריב בטהרה, טוב יותר מבית אב אחר, אלמא שאין בזה איסור."

ובהמשך דבריו שם הוא מתייחס גם להגדרת השמירה כעבודה וכותב:

"לו יהיבנא ליה דעתיה בעבודת הכהונה, לא נכלל שמירת המקדש בזה שאינה עבודה כלל, ומצוה זו מוטלת על הכהנים והלויים ביחד כמבואר בלשון הרמב"ם ה' בית הבחירה פ"ה ושמירה זו מצותה כל הלילה והשומרים הם הכהנים והלויים כ' ואם בטלו שמירה עוברים בל"ת כ', הרי שאינה עבודה כלל, וה"ז כברכת כהנים".

וכן כתב במשכנות לאביר יעקב בשם האדר"ת שמן הראוי להעמיד שומרים למקדש בזה"ז כי המשמרות אינן עובדות בירושה. ואולי כונתו לומר שמי שאינו יודע את משמרתו לא פטור מהמצוה המוטלת עליו ולמרות שעפ"י דיני הירושה עליו לשרת לכתחילה במשמרת אבותיו אך מכיון שאינו יודע את משמרתו, עליו לשרת בכל משמר שהוא. ויש להוסיף שגם אם היה איסור לשרת במשמר אחר, מצות השמירה שהיא מצוה ציבורית דוחה איסור זה. ובפרט כאשר המצוה עלולה להתבטל כליל כתוצאה ממצב זה.

מסקנה

לדעת רוב הפוסקים מותר להעמיד משמרות על הר הבית בזה"ז, או משום זכר למקדש, או כדי למנוע מטמאים להיכנס למקדש בטומאה (לצערנו אין ביכולתנו למנוע כיום כניסת זרים למקומות האסורים בהר הבית והעזרות. אך לו יכולנו היינו חייבים למנוע זאת מהם). בפרט כאשר השמירה יכולה להיעשות כיום רק מחוץ להר הבית ואינה דומה כלל לשמירה שהיתה בזמן המקדש ואינה עבודה כלל.

והגרי"ז סגל (צמח יהודה ח"ב סי' כ"ב) הציע ליתר הידור, שהשומרים יכונו במפורש שאינם מתכוונים לקיים בכך את דין השמירה האמור בתורה. וכפי שאמרנו מיקום השמירה צורתה ומטרתה בזה"ז מסייע לכוונה זו.

ונלענ"ד שמן הראוי להציב כיום משמרות קבועות ליד שערי המקדש מסיבה נוספת, עפ"י האמור במסכת סוכה (מ"א ע"א):

"מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (ירמיהו ל) כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה, דורש אין לה – מכלל דבעיא דרישה".

ונלענ"ד שמקורה של הלכה זו, לדרוש את מקום המקדש גם בחורבנו, הוא הפסוק "לשכנו תדרשו" (דברים י"ב ה'). ופירש הרמב"ן:

"וטעם לשכנו תדרשו — שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם, ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב' ג'), כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם (ירמיה נ' ה'). ובספרי (ראה ח'), תדרשו, דרוש על פי הנביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו'".

ולכך התכוונה אולי נבואת ישעיהו (ס"ב, ו):

"על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה לא יחשו המזכירים את שמי".